

Prikaz

Ernest Gellner

Uvjeti slobode: Civilno društvo i njegovi suparnici

Politička kultura, Zagreb, 2001, 189 str.

Ernest Gellner (1925) podrijetlom je češki Židov, čija je obitelj, sklanjajući se pred nacizmom, emigrirala u Veliku Britaniju. Studirao je u Oxfordu gdje je stekao iznimno obrazovanje. Tijekom Drugog svjetskog rata pridružio se češkoj brigadi koja se borila protiv fašizma, ali se nakon pobjede nije nastanio u Pragu. Još kao mladić spoznao je staljinističku opasnost i vratio se u Veliku Britaniju. Završivši studij filozofije, politike i ekonomije u Oxfordu, uspješno je predavao filozofiju, sociologiju i antropologiju na sveučilištu u Cambridgeu. Početkom 90-ih odlazi u mirovinu te na Srednjoeuropskom sveučilištu (Central European University) u Pragu utemeljuje Centar za proučavanje nacionalizma čiji je voditelj od 1993. do iznenadne smrti 1995. U to vrijeme je nastala i njegova čuvena knjiga *Uvjeti slobode*. Gellnerovi glavni spisi su: *Words and Thinks* (1959), *Thought and Change* (1964), *Saints of the Atlas* (1969), *Cause and Meaning in the Social Sciences* (1973), *Contemporary Thought and Politics* (1974), *The Devil in Modern Philosophy* (1974), *Legitimation of Belief* (1975), *Spectacles and Predicaments* (1979), *Muslim Society* (1981), *Nations and Nationalism* (1983), *The Psychoanalytic Movement* (1985), *The Concept of Kinship and other Essays* (1968), *Culture, Identity and Politics* (1987), *Plough, Sword and Book* (1988), *State and Society in Soviet Thought* (1988), *Postmodernism, Reason and Religion* (1992), *Reason and Culture* (1992), *Conditions of Liberty* (1994), *Encounters with Nationalism* (1994), *Anthropology and Politics* (1995), *Nationalism* (1997), *Language and Solitude* (1998).

Ernest Gellner je svojim djelima iznimno utjecao na intelektualni i kulturni život u drugoj polovini 20. stoljeća. Njegovi radovi širili su spoznaje, izazivali polemike i poticali dijalog. Kao autor i znanstvenik svoj je interes posvetio istraživanju povijesnih procesa, utjecaja ideja na socijalni razvitak i proučavanje zatvorenih zajednica i društava.

Knjiga *Uvjeti slobode: Civilno društvo i njegovi suparnici* nastala je godine 1994. i, kao jedan od najboljih spisa objavljenih o toj iznimnoj temi, u Gellnerovu opusu zauzima posebno mjesto. To djelo bavi se temom koja je ključna tema tradicionalne političke filozofije, socijalne teorije i teorijskog mišljenja općenito, temom koja postaje naročito popularna osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća, i to ne samo u postkomunističkim društvima, odnosno društvima u tranziciji, već i u ukupnom traganju za novom društvenošću. U knjizi Gellner ukazuje na to kako tema civilnoga društva nije od jučer, naslanjajući se na najbolje tradicije te ideje (primjerice reafir-

macija A. Fergusona) i razmatra brojne fenomene iz povijesti ideja, kulture i politike koji utječu na mogućnost civilnoga društva. To su, primjerice, odnos Istok-Zapad, religijski fenomeni, ekonomski fenomeni, nacionalna iskustva i dr. U odnosu na druge autore koji se bave istom temom, Gellnerov je pristup zanimljivi po tome što u sintetičkom obliku sadrži najrazličitije sociološke i političke faktografije i po tome što je fenomen civilnoga društva za njega ne samo ili isključivo politički fenomen nego i fenomen kulture. Stoga je Gellnerova kompleksna teorijska tematizacija civilnoga društva baš primjerena onome što se danas općenito označava demokratskom političkom kulturom.

Kako u pogovoru knjige navodi Gvozden Flego, konačno cijelo Gellnerovo istraživanje završava pesimistički, ili barem padaroksalno, "zbunjenim Prometejem". Ljudi su postali gotovo sama suprotnost od planova velikih vizionara i reformatora. Kako novo društvo otvara nove mogućnosti, ali i stvara nove vrste prisila, ljudi su izgubili samoobećanu autonomiju, racionalizam nije prevladao kulturu (i s njome povezani kolektivizam), već je razvio njihove nove forme, kao što su nove sekularne ideologije sa statusom religije. Jednako tako racionalizam nije prevladao ni empirizam, već mu je pomogao u izjednačavanju statusa pojmova, znanost se pretvorila u krajnje pragmatički instrument postizanja jasno proklamiranih ciljeva, a neslućeni kognitivni rast s jedne je strane prospješio samospoznaju koja je produbila uvide o značaju strasti i poriva, a napose seksualnosti, dok drugi krak tog kognitivnog rasta završava u novom društvu koje počiva na simbiozi znanosti i tehnike. Kako je tehnika razvila krajnje razorne posljedice, tehnički potencijal izaziva nove vrste nadzora, dakle nove oblike kontrole, a time i neslobode.

Naša je vezanost za civilno društvo, zaključuje Gellner, doista, doduše u maloj mjeri, historicistički utemeljena, no ne posve. Povijesne okolnosti mogu ukloniti neke njegove suparnike, ali one po svojoj prilici ne određuju potpuno ostatak i svakako ga ne određuju u svim njegovim pojedinostima. U rasponu preostalih opcija, koji nam još nije sasvim poznat, izbor je na nama samima.

Uvjeti slobode Ernesta Gellnera intrigantno je djelo, zanimljivo ne samo politolozima, filozofima, sociolozima i drugim znanstvenicima već i širem čitateljstvu, a njegovim je objavljivanjem dan znatan prilog našoj kulturi.

Kristina Matica Stojan